

Aitvarai

**Romain
Gary**

baltos lankos

Romain Gary

Aitvarai

romanas

Iš prancūzų kalbos vertė Pranas Bieliauskas

baltos lankos

I

Šiandien nedidukas Ambruazo Fleri kūrinių muziejus – tik kukltis Kleri miestelį lankančių turistų traukos objektas. Dauguma lankytojų užsuka į jį tik papietavę „Žaviajame kampelyje“, kuri visi Prancūzijos kelionių vadovai entuziastingai liaupsina kaip vieną žymiausių šalies vietų. Vis dėlto tie vadovai nepamiršta paminėti muziejaus ir užsimena, kad dėl jo verta „padaryti lankstą“. Penkiose salėse surinkta dauguma mano dėdės kūrinių, pergyvenusių karą, okupaciją, išsivadavimo kovas ir visas bėdas bei vargus, kuriuos patyrė mūsų tauta.

Kad ir kokia būtų aitvarų gimtoji šalis, juos sukūrė liaudies vaizduotė, todėl jie visada atrodo truputį naivūs. Ne išimtis ir Ambruazo Fleri aitvarai; net paskutiniai, daryti senatvėje, regis, paženklinti jaunos ir tyros sielos antspaudu. Nepaisant nedidelio susidomėjimo ir kuklios municipaliteto paramos, muziejus savo durų neuždarė, mat jis per daug susijęs su mūsų istorija. Tačiau jo salės dažniausiai būna tuščios, nes mes gyvename tokiu metu, kai prancūzai veikiau stengiasi užmiršti nei prisiminti.

Geriausia Ambruazo Fleri nuotrauka kabo prie įėjimo į muziejų. Joje matome jį kaimo laiškanešio drabužiais, – su kepe, uniforma, sunkiais batais ir odiniu krepšiu ant pilvo, – stovintį tarp aitvaro, vaizduojančio boružę, ir kito aitvaro,

vaizduojančio Gambetą* su balionu vietoj veido ir pintine vietoj liemens savo garsiojo skrydžio oro balionu virš priešo apgulto Paryžiaus akimirką. Esama ir kitų nuotraukų to, kuri visi ilgai vadino „kuoktelėjusiu laiškiniu iš Kleri“, nes į jo dirbtuvę La Motėje dauguma lankytojų užsukdavo tik dėl juoko, norėdami jį nufotografuoti. Ir dėdė mielai fotografuodavosi. Jis nebijojo patyčių ir nesiskundė dėl tokių epitetų kaip „kuoktelėjęs laiškanėšys“ ar „mielas keistuolis“, ir nors žinojo, kad krašto žmonės jį vadina „senuoju pamišėliu Fleri“, jam atrodė, jog tai veikiau pagarbos nei paniekos ženklas. Ketvirtajame dešimtmetyje, kai dėdė ėmė vis labiau garsėti, Marseleni Diupra, „Žaviojo kampilio“ šeimininkui, šovė mintis prispausdinti atvirukų su stovinčiu tarp savo aitvarų uniformuotu mano globėju ir užrašu: *Kleri. Garsusis kaimo laiškanėšys Ambruazas Fleri ir jo aitvarai*. Nelaimė, visi tie atvirukai nespaltoti, juose nematyti nei linksmų spalvų ir formų, nei geraširdiškos senajo normando šypsenos, nei, kaip aš pavadinčiau, jo šelmiškų „pasimirksėjimų“ su dangumi.

Mano tėvas žuvo Pirmajame pasauliniame kare, netrukus mirė ir motina. Karas taip pat nusinešė ir Robero, antrojo iš trijų brolių, gyvybę. O mano dėdė grįžo iš karo po to, kai krūtinę jam kiaurai perėjo sviedinys. Kad būtų aiškiau, dar pridursiu, kad mano prosenelis Antuanas žuvo Komunos barikadose, ir, manau, šis mūsų praeities epizodas, ypač tos dvi pavardės, iškaltos Kleri žuvusiųjų paminkluose, mano globėjo gyvenime

* Léon Gambetta (1838–1882) – prancūzų advokatas ir politikos veikėjas, per 1870–1871 m. Prancūzijos ir Prūsijos karą buvo Nacionalinės gynybos vyriausybės narys, o 1881–1882 m. – jos ministras pirmininkas. (Čia ir toliau – vertėjo pastabos.)

suvaidino lemiamą vaidmenį. Jis tapo visai kitoks žmogus, nei buvo prieš 1914–1918 metų karą, kai, pasak mūsų krašto žmonių, mėgdavo pasidarbuoti kumščiais. Visi stebėjosi, kad karo medaliu apdovanotas kovotojas niekada nepraleidžia progos parodyti savo pacifistinių pažiūrų, gina tuos, kurie dėl moralinių sumetimų atsisako tarnauti kariuomenėje, ir smerkia visokį smurtą su tokia ugnele akyse, kuri, šiaip ar taip, gal buvo tik anos ugnelės, degančios ant nežinomo kareivio kapo, atspindys. Iš pažiūros jis visai neatrodė avinėlis. Taisyklingas, rūstus ir valingas veidas, ežiuku pakirpti žili plaukai, tankūs ilgi ūsai, kuriuos mes vadiname „gališkaisiais“, nes prancūzai, ačiū Dievui, dar, reikalui esant, geba prisiminti savo istoriją, net jeigu dabar ji mums siejasi tik su protėvių ūsais. Jo akys buvo tamsios, o tai visada – geraširdžio linksmumo požymis. Apskritai visi buvo tos nuomonės, kad iš karo jis grįžo „trenktas“ – taip buvo aiškinamas ir jo pacifizmas, ir toji manija leisti laiką su aitvarais, su savo „njamais“, kaip pats juos vadindavo. Šitą žodį jis, regis, iškapstė knygoje apie pusiaujo Afriką, į jį, atrodo, telpa visa, kas alsuoja gyvybe, – žmonės, mašalai, liūtai, mintys ar drambliai. O kaimo laiškanėšio darbą dėdė, be abejo, pasirinko todėl, kad karo medalis ir du karo kryžiai suteikė jam teisę į išskirtinę tarnybą, o gal tokia veikla jam buvo tiesiog prie širdies kaip pacifistui. Jis dažnai man sakydavo:

– Jei bent kiek pasiseks, mano mažasis Liudo, jei gerai dirbsi, gal vieną dieną ir tu gausi pašto tarnautojo vietą.

Turėjo praeiti nemažai metų, kol susigaudžiau, kada jis būna nuoširdžiai rimtas ir teisingas, o kada šelmiškai šaiposi, nes toji šaipoko gyslėlė jam, atrodo, buvo atitekusi iš bendrųjų tautos išteklių, prie kurių pasiklydę prancūzai paprastai ateina „ieškoti savęs“.

Dėdė sakydavo, kad „aitvarai turi išmokti skraidyti kaip visi“, ir nuo septynerių metų po pamokų aš irgi eidavau su juo į vadinamąją treniruotę, – ji kartais vykdavo pievoje priešais La Motę, kartais toliau, ant Rigolės kranto, – nešinas dar šviežiais dažais maloniai kvėpiančiu „njamu“.

– Juos reikia laikyti tvirtai, – aiškino jis, – nes jie veržiasi aukštyn ir kartais ištrūksta, pakyla per aukštai ir pasileidžia ieškoti dangaus mėlynės, ir tu daugiau jų nematai, nebent žmonės tau atneša jų gabalus.

– O jeigu laikysiu juos per stipriai, ar ir aš nenuskrisiu su jais?

Jis šypsodavosi, ir jo vešlūs ūsai pasidarydavo dar gražesni.

– Gali nutikti ir taip, – atsakydavo. – Todėl nesileisk nunešamas.

Savo aitvarus dėdė pavadindavo švelniais vardais: Baisiukas, Išdykėlis, Šlubiukas, Putekšlis, Vaikis, Plastūnėlis, Meilutis, bet aš niekada nesužinojau, kodėl Kripulė, linksmuliukė varlė, kuri, blaškoma vėjo, plasnoja ir maskatuoja kojytėm, tarsi siūsdama mums savo pasveikinimą, vadinasi taip, o ne Teške, kaip ta plačiai išsišiepusi žuvis, virpčiojanti ore savo sidabriniais žvynais ir rožiniais pelekais, arba kodėl virš pievos priešais La Motę jis dažniau leisdavo Tauškutį, o ne Mimilį, marsietį, mano manymu, tikrai mielą padarą apvaliomis akimis ir ausų pavidalo sparnais: kildamas į orą jis spurstydavosi ir jo judesius aš išmokau sėkmingai pamėgdžioti, todėl ir per varžybas visada pranokdavau savo klasės draugus. Kai paleisdavo „njamą“, kurio aš neatpažindavau, dėdė paaiškino:

– Reikia pamėginti padaryti tokių, kurie būtų niekam nematyti ir nežinomi. Tik reikia juos dar tvirčiau laikyti už virvutės

galo, nes jei paleisi, jie nuskris ieškoti dangaus mėlynės ir bijau, kad paskui krisdami gali labai susilaužyti.

Kartais man atrodydavo, kad ne Ambruazas Fleri laiko aitvarą už virvutės galo, o atvirkščiai.

Ilgą laiką mano mėgstamiausias buvo Putekšlis, kurio pilvas stulbinamai išsipūsdavo nuo oro, vos tik aitvaras pakildavo, ir jei pūsdavo bent menkiausias vėjelis, jis imdavo išdarinėti piruetus, juokingai plakdamas letenėlėmis sau per pūzą, destis ką darydavo dėdė, – ar virvutę įtempdavo, ar atleisdavo.

Aš leisdavau Putekšliui miegoti kartu, nes kai aitvaras būna ant žemės, jam labai reikia draugystės, nusileidęs jis praranda formą bei gyvybę ir lengvai puola į nusiminimą. Jam reikia aukščio, laisvo oro ir, kad galėtų išsiskleisti visu savo grožiu, daug dangaus aplinkui.

Mano globėjas dienomis vaikščiodavo po kaimą ir dirbdavo savo darbą, nešiodamas apylinkių žmonėms korespondenciją, kurios rytą kaskdavo pasiimti į paštą. Bet grįžęs iš mokyklos beveik visada rasdavau jį su laiškanėsio uniforma La Motės pievoje, – mūsų krašte oro srovės visada palankesnės į dienos pabaigą, – akimis lydintį vieną iš savo „draugužių“, virpčiojančių virš žemės.

Tačiau kai vieną dieną mudu praradome savo nuostabųjį dvylikaburį Jūrų keliautoją, – staiga pripūtęs oro, vėjas jį išplėšė man iš rankos kartu su rite, – žvilgsniu lydėdamas dangaus mėlynėje pradingstantį savo kūrinį ir matydamas, kad aš ėmiau žliumbti, dėdė tarė:

– Neverk. Tokia jo lemtis. Ten, aukštai, jis laimingas.

Rytojaus dieną apylinkių ūkininkas savo vežime mums atvežė krūvą medgalių ir popieriaus skutų – tai, kas buvo likę iš Jūrų keliautojo.